

תורה אינה אלא עשה והנה על עשד אין עונש והיאך יתלה יסורין בביטול תורה אמנם יש ליישב כי הנה ארז"ל הראה הקב"ה למשה דור ודור ודורשיו וכו' כיון שהגיע לר"ע ראה שסורקין או בשרו במסרקות של ברזל אמר לפני רבש"ע זו תורה וזו שכרה אמר לו הקב"ו שתוק כך עלה במחשבה והנה לכאורו אין תפיסה לזה ומה תשובה היא כן עלה במחשבה לשאלת משה ומפרש בעי של"ה בכוונת התשובה כי הנה יש לית טעם על מה שהקב"ה מדקדק עו הצדיקים כחוט השערה כי הנה ארז"ל בתחלה עלה במחשבה לברוא העולו במדת הדין וראה שאין העולם מתקין בדין לסבת הרשעים שלפי גודל חטאו אינם יכולים לסבול עונש כפי הדי המוטל עליהם לכן שיתף עם מדת הדי מדת הרחמים והנה ענין השיתוף לא הי כ"א בעבור הרשעים אבל הצדיקים נשאו בסוד המחשבה כאשר עלה בתחל במחשבה לברוא את העולם במדת הדי לכן הקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחו השערה וזהו שהשיב הש"י למשה שתו כך עלה במחשבה לברוא את העול במדה"ד ונשארו הצדיקים בסו המחשבה, והנה ידוע תדע שהחיימ והחרון אף היותר גדול אינו אלא כשהש מתנהג עם העולם במדה"ד אבל לעול אין מענישים אותם יותר ממה שהד נותן ח"ו כי הצור תמים פעלו כי כ דרכיו משפט אל אמונה ואין עול נמצ מאחר שהקב"ה מתנהג עם הצדיקי

והיאך קאמר פשפש ולא מצא: והנה בספר תאוה לעינים להר"ש אלגאזי מפרש פשפש ולא מצא יתלה מה שלא מצא בביטול תורה לכך אינו יודע איזה דבר הוא מצוה ואיזה דבר הוא עבירה אמנם עכ"פ הקושיא אינה מתורצת כי סוף סוף האיק אומר לא מצא מאחר שידוע בעצמו עון ביטול תורה והנה בעזה"י נ"ל ליישב הדקדוק הזה בשלשה דרכים יי:

דרך א הוא עפ"י משארז"ל היכי דמי חילול השם כו' כגון אנא דמסגינא ד' אמות בלא תורה ר"ל אצל אדם אחר שהולך ד' אמות בלא תורה לא הוי חילול השם אבל באיש צדיק כמוהו מיקרי אף זה חילול השם נמצא בלא זה לא היה לו לתלות יסוריו בביטול תורה די"ל דמיירי בלומד תורה בהתמדה עצומה יומם ולילה ואין אצלו שום ביטול תורה דאף אם ילך ד' אמות בלא תורה אין בכך כלום דהילוך ד' אמות בלא תורה לא מיקרי ביטול תורה אמנם אחר שפשפש ולא מצא הרי הוא צדיק גמור א"כ אף הילוך ד' אמות בלא תורה מיקרי ביטול תורה לכך יתלה יסוריו (בהילוך ד' אמות) בביטול תורה:

דרך שני הוא כי הנה ארז"ל שאין עונש על מי שעובר בעשה כ"א בעידן רותחא והנה מתחלה אמר יפשפש במעשיו משמע במה שעבר על ל"ת כי מי שעובר בעשה אינו עושה מעשה כלל והיאך אמר יפשפש במעשיו וא"כ היאך אמר יתלה בביטול תורה הלא לימוד

זה ע"י עוד לעיל דרוש הבטחון עמ' ק"ו.

ימים ויש לו עושר בפועל ממש ומכבדין אותו ויש לו עושר וכבוד ואם תחלת למודו הוא לשמה כ"ש שיש לו עושר וכבוד וכי מגרע גרע דמה מי שלומד בתחלה שלא לשמה ואח"כ בא לידי לשמה יש לו עושר וכבוד מכ"ש מי שלומד בתחלה לשמה מכ"ש שיהיו לו עושר וכבוד בנל"ך ואע"י:

דרוש התשובה

שמהן כגופא בלא גשמתא והנה אותו האור המתלבש בכלי הדין הוא האור עצמו המתלבש בכלי החסד ואין השינוי רק מצד הכלים ומ"מ עיקר הפעולה הוא ע"י האור המתלבש בפנימיות הכלים ובאור א"ס בפשיטותו בעודו אינו מתלבש בכלים לא יצדק לומר עליו שום בחי' פרטיית לא בחי' דין ולא בחי' רחמים אבל כל הבחי' הפרטיות אינם בו רבים ח"ו אלא הם בו בכח אחד פשוט ונעלם הכל יכול וכוללם יחד והנה כשישראל אינם עושים רצונו של מקום הרי אז מתחזקים כלי הדין וכשעושין תשובה ומעמיקים במחשבתם אחר רחמים העמוקים מתחזקים ומתגברים ע"י כלי החסד והרחמים וזהו אברח ממך אליך כלומר אברח ממדת דיניך אל מדת רחמין ושניהם כלולים בו ית' בכח אחד פשוט ונעלם יצדק עליו לומר אברח ממך וגם אליך:

אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה הנה מפורסם הוא הדקדוק כיון שיש אצלו ביטול תורה היאך לא מצא זה העון עצמו של ביטול תורה

קושיית הגמ' על אורך ימים בימינה אורך ימים הוא דאיכא עושר וכבוד ליכא בתמיה כיון דאיכא אורך ימים כ"ש עושר וכבוד דממ"נ אם לומד בתחלה שלא לשמה דהיינו להפטר מצער העוני וכל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר וכסופו לקיימה מעושר הרי אז בודאי היא לשמה ויש לו אז אריכות

בעזה"י נזכיר כמה ענינים המעוררים את האדם לתשובה:

בכתר מלכות לר' שלמה בן גבירול ואם תבקש לעוני אברח ממך אליך עכ"ל, נלע"ד לפרש בעזה"י כי א"א לברוח מגזירת הבורא אמנם ע"י דבר אחד אפשר לברוח מגזירותיו ית' והוא התשובה שישוב על עונותיו כמשארז"ל גדולה תשובה שמקרעת גזר דינו של אדם אמנם אע"פ שע"י תשובה אפשר לברוח מגזירותיו ית' מ"מ אין זה בריחה אמיתית אלא קירוב שבתשובה מתקרב אליו ית' ורץ אל רצונו ית' וזהו אברח ממך היינו מגזירותיך אליך בתשובה:

באופן אחר נלע"ד בעזה"י לפרש ע"ד מה שפירשתי נוסח לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך כי על רחמין הרבים כי הנה ידוע כי א"ס ית' כולל כל ההפכיים באחדות אחד פשוט ונעלם כי מבלתי אורו ית' אין הכלים יכולים לפעול שום פעולה לא כלי הדין ולא כלי החסד כמ"ש אליהו וכד אנת תסתלק מנהון אשתארו כולהון

לעולם במדה"ד א"כ לעולם הוי עידן רותחא נגד הצדיקים ולכן מיענשי אף אעשה, והשתא יתורץ מתחלה לא מצינן למימר אם יסורין באין על האדם יתלה בביטול תורה שהרי ביטול תורה אינו אלא עשה ועל עשה לא אין עונש לכך קאמר יפשפש במעשיו דמשמע עבירות הלאוין אבל פשפש ולא מצא נמצא הרי הוא צדיק יתלה שפיר בביטול תורה אף שאינו אלא עשה דנגד הצדיק הוי לעולם עידן רותחא ובעידן רותחא יש עונש אף אעשה:

דרך שלישי הוא כי הנה יש לדקדק מאי שאמר יפשפש במעשיו וכי צריך פשפוש הלא האדם מלא מעונות וחטאים ופשעים והנה ברגע אחת יזכור הרבה ממה שעשה חטאים ואין צריך פשפוש כלל ויש ליישב כי הנה הר"מ אלשיך מפרש מ"ש בתהלים ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו וקשה אם כמעשהו אינו חסד אלא דין ומפרש הוא ז"ל דקאי אמדה כנגד מדה שאם היה הקב"ה מעניש שלא כנגד מדה דהיינו שהעונש לא יהיה מתייחס ושייך אל החטא ההוא היה נמצא ח"ו בני אדם מתפקדים וכופרים בהשגחה פרטית ובעונש והיו אומרים לא מן השמים הוא זה העונש אלא מדרך הטבע הוא כי כל דאש לחלי וכל לבב דוי אבל כשהעונש מתייחס ושייך אל החטא דהיינו שהוא מדה כנגד מדה הש"י מקרבן אצלו כי צ"ז מודים שהעונש מן השמים ולא

בדרך הטבע כי איך יכולה הטבע לכוין שיהיו היסורים מעין החטא וזהו שאמר הכתוב ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו ממש העונש הוא כמעשה העבירה ממש ועוד צריך אתה לדעת כי אין דבר שמרחיב ומאריך את הזמן כמו יסורים וצרות כי מי שהוא בעל יסורים נחשב אצלו זמן קצר לזמן מרובה ומי שהוא מגודל ומורגל בטוב ועונג מתכווין ומתקמט אצלו הזמן שזמן ארוך דומה לו לזמן קצר וכמו שביארנו הכפל דיום לשנה יום לשנה דמרגלים ופסוק שמחנו כימות עניתנו שנות ראינו רעה ופסוק יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצורנה וזהו הטעם שקושי השעבוד במצרים היה משלים הזמן ת' שנה וכן לעתיד יהיו חבלי משיח משלימין זמן הגלות ומעין זה הוא מה שבחר אאע"ה לזרעו בגלות יותר מבגיהנם והוא קצת היפך זה ע"ד אל זועם בכל יום ובקשת שלמה לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו ומה שאמר הכתוב כי אתה תשלם לאיש כמעשהו יתייחס למ"ש אל זועם בכל יום דבכל יום יצויר מדה כנגד מדה ועוד העונש אינו בא בשטף ובקצף כ"א מעט מעט כמשל האבן שדקדקו אותו לחול דק ועפ"י כל זה יבאר וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ כי כל גלות כפול, ונחזור לעניינינו הראשון כי הנה דרך הטבע כשאדם לומד יום ולילה בחשק עצום אז הזמן מתכווין אצלו שנחשב אצלו יום שלם כמו שנה"י ויש קצת סבה לזה להיות שהתורה הוא

י מדבריו עולה שכונתו להיפך ששנה משימה אצלו כחד יומא, (עי' בגמ' חגיגה דף ה' ע"ב ואותי

רוחנית אצולה מן הקודש העליון והיא קודם לזמן לכן אין הזמן שולט על התורה ולפיכך אינה תופסת זמן ולפיכך מתכווין אצלו הזמן בלימוד התורה משא"כ באיש יושב בטל כל היום נחשב אצלו יום לשנה, והנה הדין נותן מי שיש אצלו עון ביטול תורה נמצא גרם לעצמו אריכות הזמן ולפיכך דין הוא שיענש ביסורים שגורם ג"כ אריכות הזמן והשתא יובן מאמרם אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו לדעת איזה עבירה שייכה ליסורין הבאים עליו ועי"ז יאמין בהשגחה הפרטית ומדוקדקת ושהעונש בא מאתו ית' ויעשה תשובה פשפש ולא מצא שיהיה איזה עון מתייחס להיסורין יתלה יסוריו בביטול תורה דכל יסורין הבאין עליו הם מדה כנגד מדה נגד ביטול תורה הואיל והוא גרם לעצמו אריכות הזמן לכן יענש ביסורין שמאריכין ג"כ הזמן והואיל שעיקר הכוונה ביסורין הבאין על ביטול תורה אינו אלא להאריך הזמן אצלו לכן כל מיני יסורין שיבואו עליו לפי שמאריכין הזמן הם מדה כנגד מדה לעון ביטול תורה, נמצא בתחלה לא רצה לומר מי שיסורין באין עליו יתלה יסוריו בביטול תורה דהלא עדיף יותר לפשפש ולדקדק במעשיו אולי ימצא איזה עבירה שייכה ליסוריו וישיג מדה כנגד מדה בבחינה פרטית ומדוקדקת משא"כ אם יתלה יסוריו בביטול תורה לא ישיג כי אם מדה כנגד מדה בבחי' כללית אבל לא בבחי' פרטית שהרי

נ"ל לדקדק אריכות הלשון אם רואה אדם שיסורין באין עליו והל"ל אם יסורין באין על האדם יפשפש במעשיו, ונ"ל כי הנה איתא בווהר יסורין גלויים הבאים על האדם אינם יסורין של אהבה ויסורין מכוסין הם יסורין של אהבה וזהו דקאמר אם רואה אדם שיסורין באין עליו כלומר שיסורין גלויים הם והאדם רואה אותם ודאי אינם יסורין של אהבה לכך יפשפש במעשיו:

ועוד נ"ל כי בעל שומר אמונים מביא בשם הרמ"ק כשמכת מדינה בעולם דהיינו כשיש גזירה כללית בעולם הרי אז נספה עמהם אף מי שהוא צדיק עד"מ כשיש דבר בין בהמות או ימותו אף בהמותיו של הצדיק דזכות גדול צריך לאדם שיבדל מן כלל ישראל לטובה וזהו שאמר אם רואה אדם שיסורין באין עליו לבד ולא על חבירו יפשפש במעשיו:

ארו"ל במקום שבע"ת עומדין אין